

NIEUWSBRIEF

Archeologie en Monumenten

Bergen op Zoom

De opgraving onder
de "Kleine Mane" en
de "Kleine Lantaarn"
in de Potterstraat

Voor uw agenda

Romeinse munten
achter de
Gertrudiskerk

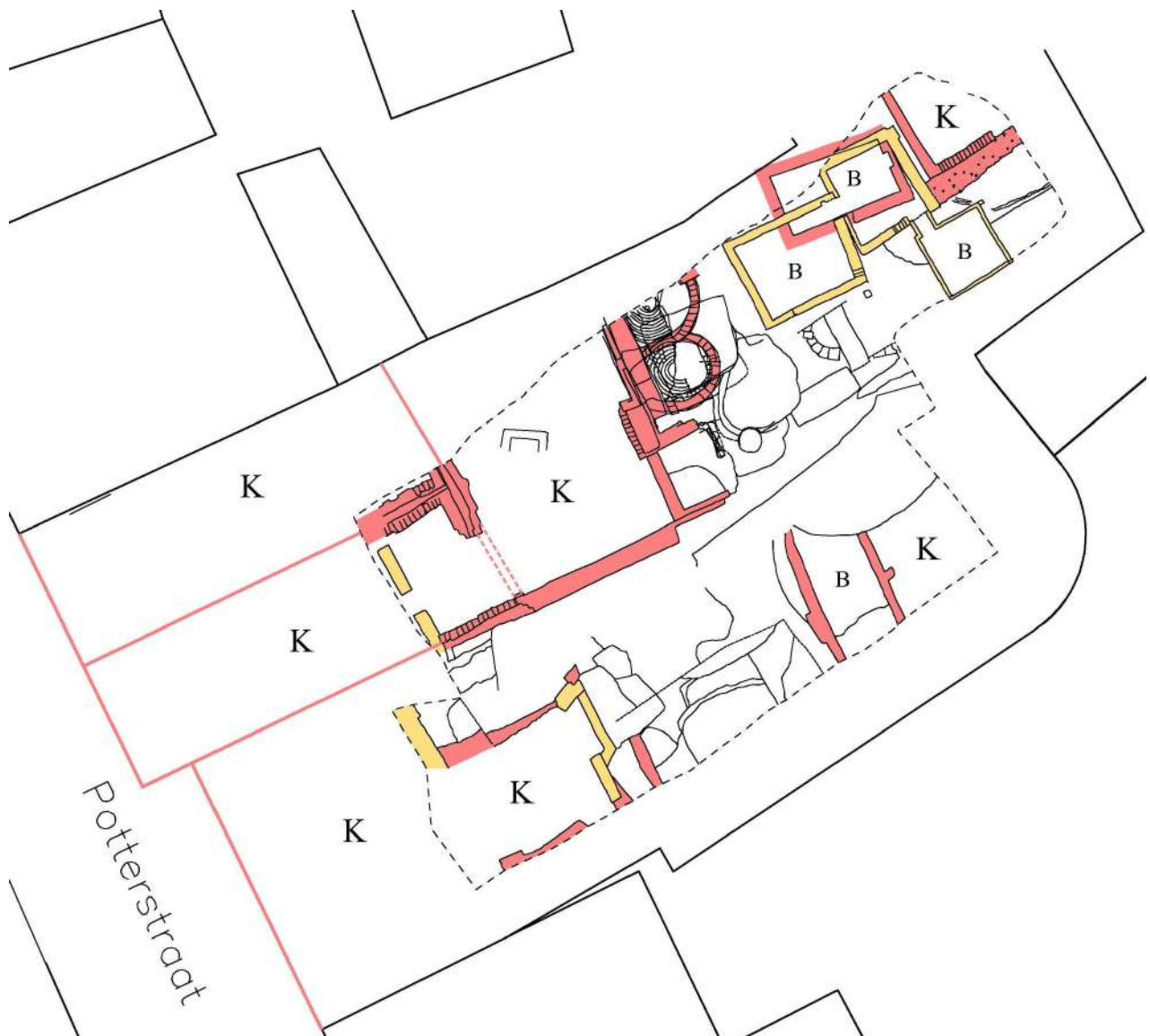
Boekennieuws

Van de bestuurstafel

DE OPGRAVING ONDER DE “KLEINE MANE” EN DE “KLEINE LANTAARN” IN DE POTTERSTRAAT

(Marco Vermunt)

Gedurende twee weken in maart 2006 heeft de sectie Monumenten en Archeologie van de gemeente een opgraving uitgevoerd op het erf van de afgebroken pandjes Potterstraat 7a en 7b. Dat gebeurde tijdens de restauratiewerken van de huizen “De Mane”, de “Meersman” en “Antwerpen” in de Fortuinstraat/Lievevrouwestraat, in opdracht van Zoom Invest BV. Het onderzoek heeft de sporen van 800 jaar bewoningsgeschiedenis aan het licht gebracht, met enkele opmerkelijke vondsten.

Sporen onder Potterstraat 7. K=kelders, B=beerputten

De oudste sporen op het terrein dateerden uit de late 12de en vroege 13de eeuw. In die tijd bestond de Potterstraat hoogstwaarschijnlijk nog niet. Het gebied ten zuiden van de Lievevrouwestraat was in gebruik als akkerland en van stedelijke bebouwing was helemaal nog geen sprake. De akkergrond tekent zich in de bodem af als een dunne laag van grijs zand en is te vinden in een groot deel van de binnenstad. Er werd ook een spoor van plaggen gevonden, dat een deel vormde van een klein gebouwtje, een primitieve hut of schuur. Ook op andere plaatsen in de binnenstad kwamen eerder soortgelijke sporen aan het licht. Het bouwwerk had dezelfde oriëntatie als de Lievevrouwestraat. Die straat is waarschijnlijk een van de oudste in de stad zoals bij rioolwaarnemingen in 1994 werd vastgesteld.

Vlak bij de achterkant van het huis De Mane (Fortuinstraat 25) bevond zich een groep van 7 afvalputten, beerputten en kuilen, die deels over en door elkaar waren aangelegd. De oudste rechthoekige beerput dateerde uit de vroege 14de eeuw en was daarmee de oudste tot nu toe gevonden gemetselde afvalput in de stad. Het baksteenformaat was 26x12x6½ cm. Uit de put kwamen verschillende complete kookpotten, die van Bergse origine zijn. Zulke potten zijn ook bekend uit het pottenbakkersafval van het Ribbensterrein.

Een-orige grappen uit de oudste beerput

De beerput is waarschijnlijk lang in gebruik geweest en werd vaak geruimd.

Vlak ernaast lagen enkele diepe kuilen, waarin afval was gestort gedurende de eerste helft van de 15de eeuw. Huisvuil werd in die tijd in gemetselde beerputten opgespaard, net zolang tot ze vol raakten. De bewoners verkochten de “beer” als mest aan een boer. Die schepte de put leeg en alles wat niet bruikbaar was, zoals scherven, botten en puinbrokken, werd opnieuw begraven in een kuil vlakbij de put. Helaas konden de kuilen niet helemaal onderzocht worden omdat een deel onder de bestaande bebouwing lag. Een bijzondere vondst is een lakenloodje uit Lier.

Lakenloodje uit Lier

Zowel tijdens het slopen van de panden in de Potterstraat, als tijdens de opgraving kwamen de resten aan het licht van verschillende kelders, die grotendeels uit het begin van de 16de eeuw dateerden. Ze hoorden bij de huizen “Kleine Mane” en “Kleine Lantaarn”. De bebouwing aan de oostzijde van de Potterstraat is ontstaan uit achterhuizen van de Fortuinstraat, in dit geval de huizen (Halve) Mane (25) en Lantaarn (23). De oudste verkoopakte van de Mane dateert uit 1525. Op 10 februari van dat jaar verkocht Maarten van Bakeren uit Halsteren de Mane aan Jan de Jonge, kruidenier te Antwerpen. Het huis grensde aan de westzijde aan de Cleijne Mane en aan de zuidzijde aan de Lanterne. In 1520 verkochten de kinderen van Cornelis Janssen de Spelmaker het huis De Lanterne, met erven en grond, “achteruitkomende in de Lange Potterstrate” aan Jan Jaspers de Schipper.

In 1540 werden het “huis en achterhuis de Grootte en de Cleijne Lanterne” opnieuw verkocht. Ze grensden aan de Fortuinstraat en de Potterstraat. Aan de noordzijde stonden de Mane en de Cleijne Mane.

Interessant waren de kelders van de Kleine Mane. Er waren twee voorkeldertjes langs de straat en één grote achterkelder. Een onderste gedeelte van de voorkelder zou nog uit de 15de eeuw kunnen dateren en stak zelfs voor een deel onder het buurpand, dat bij “De Vier Heemskinderen” in de Lievevrouwestraat hoort. Het steenformaat was 20x10x5 cm. Het rechter gedeelte was laat-15de of 16de eeuws, maar de beide gewelfjes waren in de 18de eeuw vernieuwd.

Tijdens de sloop zijn de gewelven verwijderd en de kelders volgestort met gestabiliseerd zand.

De achterkelder is tijdens het archeologische onderzoek opgegraven.

In de zijwand bevonden zich drie kaarsnissen. Het steenformaat bedroeg 19x9x4½ cm. In de achterwand bevonden zich openingen die toegang gaven tot twee kleine ovens, waarin brood gebakken werd. Aan de buitenzijde van de kelder konden de ovens opgegraven worden.

Het waren eenvoudige constructies in de vorm van een bijenkorf met een plavuizen vloer. In sommige kelders in de Bergse binnenstad zijn zulke ovens nog aanwezig. Overigens waren de ovens hier een toevoeging uit de 16de eeuw, en niet al van begin af aan in de kelders aanwezig.

Resten van de broodovens, gezien vanaf de achterkant van de kelder.

De achterkelder was ooit hergebruikt als beerput. Waarschijnlijk gebeurde dat op het einde van de 16de eeuw. In de 17de eeuw werd de kelder definitief buiten gebruik gesteld en is het gewelf ingestort. Op de vloer werd een dikke laag afval met scherven van huisraad en dierenbotten gevonden.

Roodbakkend aardewerk uit de kelder.

Een van de opmerkelijkste vondsten is een bijna complete schotel uit het Italiaanse Montelupo, waarover in de vorige nieuwsbrief al is bericht. Dit type majolicaschotels was erg zeldzaam en wordt in ons land nauwelijks opgegraven. Het toont aan dat de toenmalige bewoners tamelijk vermogend zijn geweest. Het is helaas niet met zekerheid te zeggen of het afval afkomstig was van de bewoners van de Kleine Mane, van de (Grote) Mane in de Fortuinstraat, of misschien zelfs van beide huishoudens. Het achtererf was vanaf de straat nauwelijks toegankelijk om vuil af te voeren. Dat is wellicht de reden dat een kelder werd opgeofferd om afval te storten.

Achter de Lantaarn werd een andere beerput opgegraven met een merkwaardige langgerekte vorm. Ook die dateerde uit het begin van de 16de eeuw. Aan de kant van de Lantaarn (oostzijde) bevond zich een kelder, waarschijnlijk van een achterhuis van de Lantaarn. De beerput was gevormd door een muur achter deze kelder op te metselen, misschien omdat er verder geen plaats was. Een van de merkwaardigste vondsten uit de beerput is een beslagplaat met verguldsel, mogelijk een kastversiering.

Hij is versierd met een Medusakop. Verder bevatte de put aardewerk uit het Franse Saintonge. Ook hier moet het om welgestelde bewoners gaan.

In de 17de eeuw werden nieuwe beerputten achter de Kleine Mane gebouwd. De putten lagen erg dicht tegen elkaar en lieten goed zien hoe de bewoners worstelden met ruimtegebrek. Het erf lag immers ingeklemd tussen 6 huizen. Een van de kuilen, naast een gemetselde put, was gevuld met een enorme hoeveelheid schotelgoed van witte Hollandse faience, gefabriceerd in de tweede helft van de 17de eeuw. Het was blijkbaar erg geliefd bij de familie die het afval had gestort, terwijl bijvoorbeeld Chinees porselein, toen ook populair, vrijwel ontbrak. Behalve keuken- en tafelgerei bevatte de kuil nog andere voorwerpen. Er werden enige tientallen kleine en grote aardewerken kroesjes gevonden met een typische driehoekige vorm, de klei zo hard als steengoed.

De schotel uit Montelupo

Ze dienden om metaal te smelten en te gieten. In sommige kroesjes zaten minuscule druppeltjes goud. Het waren instrumenten van een goudsmid. Uit archiefonderzoek blijkt dat de goudsmid Jacob van Alphen het huis "Het wapen van Schotland" (Lievevrouwestraat 3) bewoonde tussen 1686 en 1691.

Dit betekent dat een deel van het achtererf van de Mane in die tijd in bezit (of gebruik) was bij Jacob's huis in de Lievevrouwestraat.

In de archieven zijn hiervoor nog geen duidelijke aanwijzingen gevonden. De goudsmid overleed in 1691 en waarschijnlijk werden de smeltkroezen samen met ander huisraad kort daarna weggegooid.

Na de opgraving volgt de uitwerking van de gegevens en het reinigen van de metaalvondsten. Hierover zal in een volgende nieuwsbrief worden bericht.

Gietskroesjes van de goudsmid Jacob van Alphen

VOOR UW AGENDA

Delft - t/m 7 januari 2007

Romeinen in het Legermuseum

De maand december staat in het teken van de Romeinen. Wil je weten hoe een legionair (een Romeinse soldaat) er uit ziet? Of wat voor wapens een auxiliair gebruikt? Kom dan op zondag 3, 10 en 17 december naar het Legermuseum en ontmoet de Romeinen "in het echt". Van 23 december t/m 7 januari is het museum in de ban van de Romeinen. Een Romeinse soldaat geeft uitleg over zijn wapenuitrusting. Kinderen kunnen tijdens een workshop een miniatuur van een Romeinse katapult maken. Bovendien is er elke dag een leuke en spannende tekenfilm van Asterix en Obelix te zien. Het museum is ook op tweede kerstdag geopend. Er zijn dan geen speciale activiteiten, wel is er een filmprogramma.

Legermuseum, Korte Geer 1, 2611 CA,

Delft 015-215 05 00

www.legermuseum.nl

info@legermuseum.nl

Maaseik (België), 1 jul 2006 - 3 jun 2007

Expeditie Archeologie

In deze tentoonstelling over experimentele archeologie komt de (jonge) bezoeker niet alleen van alles te weten over technieken uit de prehistorie, de Romeinse tijd en de

Middeleeuwen, maar kan daar ook zelf aan meedoen. Reeds jaren trachten archeologen het leven in vroegere tijden via allerlei vondsten te reconstrueren. Deze roepen echter tal van vragen op. Hoe werd bijvoorbeeld een bepaald voorwerp gemaakt? Waarvoor is het gebruikt? Om een antwoord te vinden op deze vragen is er de experimentele archeologie waarbij voorwerpen uit het verleden eerst nagemaakt (gereconstrueerd) en dan gebruikt worden om experimenten mee uit te voeren.

In *Expeditie Archeologie* kom je meer te weten over allerlei technieken uit de steentijd, de bronstijd, de ijzertijd, de Romeinse tijd en de middeleeuwen! Hierbij komen o.m. klei, been, hout, leder, wol, vuursteen en brons aan bod. Dit moet je gezien hebben!

Musea Maaseik, Minderbroederskerk /

Boomgaardstraat, 3680 Maaseik,

tel. 0032-(0)89 56 86 73

Castricum - 1 okt 2006 t/m 30 sep 2007

Schatten onder je voeten

Deze tentoonstelling toont de bewoningsgeschiedenis van het Oer-IJ gebied van ongeveer 600 voor tot 750 na het begin van de jaartelling. Centraal daarin staat de vondst uit 1995 van een vrouw (Hilde) uit de 4de eeuw in de buurt van Castricum. Hilde was een welvarende vrouw die leefde ergens tussen de jaren 350 en 400. Een vrouw die deel uitmaakt van een intrigerende geschiedenis. Tot welk volk behoorde ze? Waar kwamen deze mensen vandaan? Hoe woonden ze? Hoe overleefden ze in dit woeste maar vruchtbare landschap? Wat deden ze in hun vrije tijd? Allemaal vragen waar de tentoonstelling zo goed mogelijk antwoord op geeft, aan de hand van een unieke collectie authentieke archeologische vondsten.
Bezoekerscentrum De Hoep, Johannesweg 2, Castricum, tel. 0251-66 10 66

Dordrecht - 12 okt 2006 t/m 27 mei 2007

De Sint Elisabethsvloed

In de nacht van 18 op 19 november 1421 trof een stormvloed de Nederlandse kust. Door dijkdoorbraken kwam een groot gebied in het zuiden van Holland onder water te staan. 23 dorpen (volgens de overlevering 72) verdwenen voorgoed van de kaart. Deze tentoonstelling toont met bodemvondsten, prenten, archiefstukken en plattegronden de gevolgen van de ramp en plaatst deze binnen een historische context. Eenmalig zal het Rijksmuseum in Amsterdam de beroemde, meer dan 500 jaar oude panelen uitlenen waarop de St. Elisabethsvloed is uitgebeeld.

De voorstelling is een uniek historisch document. Ze is een van de eerste uitbeeldingen van een eigentijdse gebeurtenis in de Hollandse schilderkunst.

De panelen met de vloed en scènes uit het leven van Elisabeth van Hongarije hebben onderdeel uitgemaakt van een groot altaarstuk uit ca. 1490/95, dat tot 1572 in de Grote Kerk van Dordrecht was geplaatst. Na lange tijd keren de panelen nu terug naar de stad waarvoor ze zijn gemaakt.

In de tentoonstelling zullen de panelen uit het Rijksmuseum centraal staan en aangevuld worden met 16de-eeuwse schilderkunst uit (de Grote Kerk van) Dordrecht en bruiklenen van verschillende musea. Met bodemvondsten, prenten, archiefstukken en plattegronden zal worden ingegaan op de historische context en de geografische gevolgen van de ramp. Naast de historische context zal vooral aandacht worden besteed aan de mythevorming rond de vloed. Uit archeologisch onderzoek zijn nieuwe inzichten naar voren gekomen.

Dordrechts Museum, Museumstraat 40, Dordrecht, 078-648 21 48

Haarlem, t/m 15 apr 2007

Hoornse bodemvondsten in Haarlem

De bijzondere vondsten uit de bodem van Hoorn zijn tijdelijk in Haarlem te bezichtigen. Door de samenstelling van de bodem is vooral veel, anders zo vergankelijk materiaal, bewaard gebleven en daar ligt het accent van deze tentoonstelling. Te zien zijn o.a. vilten hoeden, vondsten van leer, waaronder een wambuis en een haakbus uit een 15de-eeuwse beerput.

*Archeologisch Museum Haarlem,
Grote Markt 18-k, Haarlem, 023-542 08 88*

Amsterdam, t/m 25 mrt 2007

Objecten voor de eeuwigheid

Het merendeel van de tentoongestelde voorwerpen uit het oude Egypte is afkomstig uit een Nederlandse particuliere verzameling die nu voor het eerst aan het publiek getoond wordt. Daarnaast zijn er voorwerpen uit de eigen rijke Egyptische collectie van het Allard Pierson Museum te zien. De objecten (3500 v. Chr. - 300 v. Chr.), perfect van uitvoering en proporties en gemaakt van de kostbaarste materialen, tonen hoe zorgvuldig de oude Egyptenaren zich voorbereidden op de eeuwigheid. Deze kunstschaten zijn echter ook archeologische voorwerpen die ons iets vertellen over de tijd waaruit ze afkomstig zijn en over de mensen die ze gemaakt en gebruikt hebben. Zij geven informatie over de samenleving, het dagelijkse leven, de religieuze gebruiken en de ambachtelijke technieken van het oude Egypte. Daarom komen op de tentoonstelling ook de volgende vragen aan bod: Voor wie waren deze voorwerpen bestemd? Door wie werden ze gemaakt en wat was hun betekenis? En waarom vergezelden ze de doden in het hiernamaals?

*Allard Pierson Museum, Oude Turfmarkt 127,
1012 GC, Amsterdam, 020-525 25 56*

Delft, t/m 28 januari 2007

BOEM !! 1000 jaar buskruit

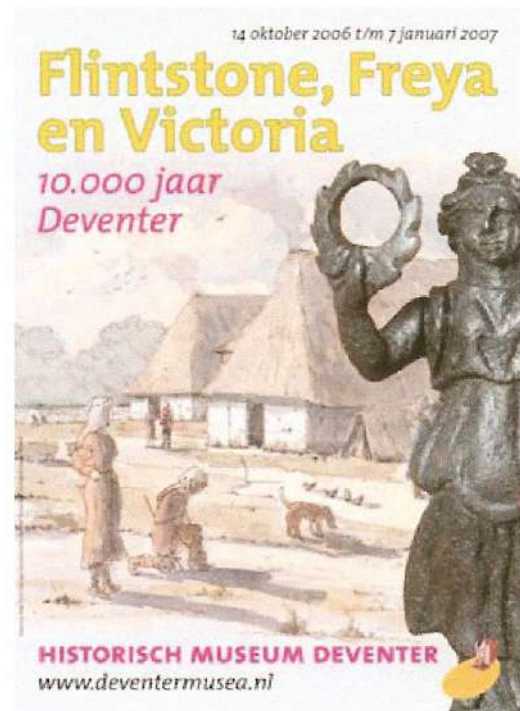
Buskruit, een verrassend eenvoudige stof, is net als de boekdrukkunst, het kompas en de chip een van de belangrijkste uitvindingen van de laatste duizend jaar. Deze duivelse uitvinding is de basis van het vuurwerk. Het explosieve mengsel wordt tegenwoordig nog veel gebruikt: er is voor veel toepassingen simpelweg nog geen beter alternatief ontdekt.

Zo blaast de moderne airbag in een auto zichzelf op door middel van een lading buskruit. Maar ook het ontstekingsmechanisme van een wapen werkt met buskruit. In BOEM!! ziet u een pistool van het type waarmee Pim Fortuyn werd vermoord. Heel anders dan het geweer van het type waarmee John F. Kennedy werd vermoord. Ook dat wapen is te zien. De tentoonstelling BOEM!! 1000 jaar buskruit brengt de geschiedenis van het buskruit in beeld, aan de hand van originele objecten uit internationale collecties, filmbeelden, historische afbeeldingen en manuscripten.
*Legermuseum, Korte Geer 1, 2611 CA Delft,
tel. 015 215 05 00*

Deventer, t/m 7 januari 2007

Flintstone, Freya en Victoria

Met de kerstvakantie voor de deur is het de moeite waard om een bezoek te brengen aan deze expositie in het Historisch Museum Deventer.

Na tientallen jaren speurwerk door archeologen in en om Deventer zijn de spannende resultaten te zien in deze expositie. De tentoonstelling geeft een beeld van het dagelijks leven in de prehistorie en de Romeinse tijd in die regio. Het is voor het eerst dat de belangrijkste vondsten zijn samengebracht.

Op het grondgebied van de gemeente Deventer leven al meer dan 10.000 jaar mensen. Ze kozen altijd hoger gelegen grond langs een beekje uit om te wonen. De eerste bewoners jaagden en visten, de latere bewoners hadden runderen, schapen en geiten en verbouwden graan. Al deze mensen hebben sporen van vuurtjes, woningen en graven in de grond achtergelaten. De archeologen hebben dat systematisch onderzocht en in kaart gebracht. Zij hebben vooral in Colmschate veel gevonden over het bestaan van boeren uit de bronstijd, ijzertijd en Romeinse tijd. Toen woonden hier mensen in een prachtige waterrijke en beboste omgeving. Om in droge zomers toch dichtbij water te kunnen halen sloegen ze waterputten.

Huisplattegrond vroege ijzertijd Colmschate (foto Archeologie Deventer)

Dagelijks leven

In de tentoonstelling liggen wapens waarmee de jagers uit de steentijd hun wild schoten, de noten en bessen die ze verzamelden en de huiden die ze gebruikten voor hun kleding. Maar ook de bijlen van gewei waarmee ze naar eetbare wortels groeven en hout hakten voor hun hutten. De kleding was eerst van bont en leer, later ook van geweven stoffen. De vrouwen sponnen zelf de wol en het vlas om de stoffen te weven. Bij de opgravingen zijn veel spinsteentjes en gewichten van de weefgetouwen gevonden. Op de tentoonstelling is een reconstructie te zien van een prehistorisch weefgetouw en reconstructies van andere gebruiksvoorwerpen.

Fraaie vondsten

Een van de fraaiste vondsten is het Romeinse beeldje van de godin Victoria, dat een familie 1700 jaar geleden bij de bouw van hun huis in Colmschate als bouwoffer begroef. Met de metaaldetector is in Diepenveen een groot aantal Romeinse zilveren munten gevonden. Zo zijn er meer vondsten die door particulieren zijn gedaan. Met filmbeelden worden de opgravingen bij de Scheg te Deventer toegelicht.

Reconstructie van staand weefgetouw ca. 500 v. Chr. (Foto: Historisch Museum Deventer)

Ontmoet de prehistorie

Deze tentoonstelling biedt een unieke kans om kennis te maken met de vroegste geschiedenis van Deventer, Colmschate, Diepenveen, Epse en Bathmen.

De tentoonstelling is tot stand gekomen door samenwerking tussen Archeologie Deventer en het Historisch Museum Deventer, beide onderdeel van de gemeente Deventer. *Brink 56, Deventer, tel. 0570 - 693783*
www.deventermusea.nl

Met dank aan Petra Groothuis, medewerkster publiekszaken van het Historisch Museum Deventer voor het beschikbaar stellen van het beeldmateriaal.

*Reconstructie van kleding uit de bronstijd (ca. 2000-800 v.Chr)
(foto: Historisch Museum Deventer)*

ROMEINSE MUNTEN ACHTER DE GERTRUDISKERK

(Alexander van der Kallen)

In de jaren 2002 tot 2005 heeft er op de Parade in Bergen op Zoom een grootschalig archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Dit is verreweg het grootste onderzoek dat in de middeleeuwse stadskern is uitgevoerd. Tot 1747 is het hele plein bebouwd geweest en in de directe omgeving was al eens materiaal uit de 10^e en 11^e eeuw aangetroffen. De verwachtingen waren dan ook hoog gespannen voor wat betreft het aantreffen van middeleeuwse sporen. Behalve vele laat middeleeuwse sporen hebben we op een diepte van gemiddeld twee meter ook sporen aangetroffen van deze vroege periode. Dit gunde ons een nieuwe kijk op de ontwikkeling van het huidige Bergen op Zoom in die tijd.

Tot ieders verbazing kwam onder deze 10^e en 11^e eeuwse sporen nog een laag met vondstmateriaal tevoorschijn. Wat in eerste instantie leek op loodzand (een natuurlijke bodemlaag), bleek bij nader onderzoek de bodem van een veenmoerasje waaruit al het organisch materiaal verdwenen was. Wat overbleef was een witte zandlaag die vol zat met Romeinse scherven. Dit veenmoerasje heeft in de Romeinse tijd waarschijnlijk een rituele functie vervuld en heeft dienst gedaan als offerplek. Uit deze laag zijn vele vondsten uit de Romeinse tijd verzameld. Hoofdzakelijk scherven van kleine amfoortjes (puntkruikjes) en een enkele kraal van barnsteen. Een andere vondstcategorie die verzameld is uit deze laag zijn munten. Op het moment van de vondst vaak niet of nauwelijks als zodanig herkenbaar.

De munten hebben namelijk in de ruim 1800 jaar dat zij in de bodem verbleven een dikke laag van koper- en ijzeroxide om zich heen verzameld. Koper uit de munt zelf en ijzer uit de bodem. We noemden deze munten in het veld dan ook gekscherend “pepernoten”, hoewel ze natuurlijk meer weg hebben van kruidnootjes.

Voorbeeld van een “pepernoot”

In het afgelopen jaar zijn deze munten, bijna 80 stuks, schoongemaakt en geconserveerd bij restauratie atelier Restaura in Haelen. Jo Kempkens en Ton Lupak van dit atelier hebben vele uren gestoken in dit zeer secure en tijdrovende werkje. Na dit proces bleek een aardig aantal munten in een redelijke tot goede staat te verkeren.

Het is verplicht om alle munten van vóór 1600 aan te melden bij het Geldmuseum in Utrecht (voorheen het Koninklijk Penning Kabinet in Leiden, na de fusie met de Rijksmunt onder deze nieuwe naam voortgezet).

Op 23 november ben ik daarom met alle munten van de Parade naar Utrecht getogen om ze aan te melden. In ruil voor de melding worden de munten gratis gedetermineerd. Dat scheelt ons weer vele dagen speurwerk in boeken. In Utrecht is men ruim 6 uur bezig geweest om alle munten te bekijken en een zo goed mogelijke datering te geven.

Voor we verder gaan wil ik even kort iets uitleggen over het Romeinse muntstelsel. De munteenheid in de Romeinse tijd was de as. In het begin een grote gegoten munt van ruim 50 gram.

Voorbeeld van een gegoten as

Onder keizer Augustus en zijn opvolgers was de as een kleine munt van 8 tot 11 gram. De as was geslagen uit koper. Een even zo grote munt geslagen uit messing (orichalcum) was de dupondius die een waarde had van 2 as. Bij bodemvondsten is het verschil tussen beide munten vaak niet meer zo duidelijk te zien omdat de munt door zijn verblijf in de bodem een groene tot bruine kleur heeft gekregen. Behalve het verschil in metaal, werd er onder keizer Claudius nog een verschil ingevoerd. Op een as was de keizer altijd gekroond met een lauwerkrans en op de dupondius met een stralenkroon.

De grootste koperen munt was de sestertius welke een waarde had van 4 as. Daarboven stond de zilveren denarius met een waarde van 16 as. De hoogste waarde had de aureus, deze gouden munt was maar liefst 400 as waard.

Andersom zou je ook kunnen zeggen:
1 aureus = 25 denarii = 100 Sestertii = 200 dupondii = 400 assen

Uiteindelijk bleken 44 van de 79 munten toeschrijfbaar aan een bepaalde keizer. De hoofdmoot van de munten dateert uit de periode van ca. 117 tot 192 na Chr.

Terug naar de gevonden munten achter de Gertrudiskerk. De oudste munt dateert uit de regeerperiode van Claudius (41 - 54 na Chr.). Het gaat hier om een as, maar niet een as geslagen in opdracht van de keizer. We hebben hier te maken met een zogenaamde barbaar. Ook wel een barbaarse navolging van een Romeinse munt genoemd. Alle volkeren die niet tot het Romeinse rijk behoorden werden door de Romeinen gezien als barbaren.

Deze volkeren sloegen eigen munten die onder andere geïnspireerd waren op bestaande Romeinse munten en zullen waarschijnlijk alleen gecirculeerd hebben aan en/of buiten de grenzen van het Romeinse rijk, in barbaars gebied.

Andere munten die gevonden zijn, zijn geslagen onder Nero (54 - 68 na Chr.), Vespasianus (69 - 79 na Chr.), Domitianus (81 - 96 na Chr.), Nerva (96 - 98 na Chr.) en Traianus (98 - 117 na Chr.).

Buste van keizer Nero

Zoals eerder gezegd dateert de hoofdmoot van de munten globaal uit de laatste 3 kwart van de 2^e eeuw. Uit die periode hebben zijn er voornamelijk munten gevonden van keizer Hadrianus (117 - 138 na Chr.) 6 munten, keizer Antoninus Pius (138 - 161 na Chr.) 10 munten en Faustina Jr. (145 - 175) 7 munten. Het is niet met zekerheid te zeggen dat deze periode ook de hoogtijdagen van de offerplaats waren. Vrijwel alle munten uit deze periode vertonen een hoge mate van slijtage en zouden best eens erg lang gebruikt kunnen zijn. Deze periode was ook een tijd waarin zeer veel munten werden geslagen en zij bleven nog tot ver in de 3^e eeuw in circulatie.

Een van de munten betreft een sestertius van Aelius. Aelius werd in het jaar 136 geadopteerd door keizer Hadrianus met de bedoeling om hem zijn opvolger te maken. Hij heeft het echter niet gehaald tot keizer omdat hij een half jaar voor Hadrianus overleed op 1 januari 138.

Antoninus Pius zou uiteindelijk de opvolger van Hadrianus worden onder voorwaarde dat hij Lucius Verus (de zoon van Aelius) en Marcus Aurelius (de neef van Hadrianus) zou adopteren. Marcus Aurelius zou uiteindelijk in 161 na Chr. Antoninus Pius als keizer opvolgen.

Lucius Verus was in de jaren 161-169 na Chr. mede keizer met hem. Hij was getrouwd met Lucilla, de dochter van Marcus Aurelius en diens vrouw Faustina, de jongere.

buste van keizer Marcus Aurelius

Marcus Aurelius kreeg ook een zoon, namelijk Commodus welke zijn vader in 180 na Chr. zou opvolgen als keizer van het Romeinse rijk.

Van alle hiervoor genoemde personen zijn er op de Parade munten aangetroffen.

Een leuk exemplaar betreft een sestertius van Lucilla. Op de keerzijde van deze munt zien wij Lucilla zittend op een kruk die een kind zoogt met om haar heen nog twee kinderen.

Voor- en keerzijde sestertius van Lucilla

Ook van haar man Lucius Verus hebben we enkele munten gevonden. Namelijk een mooie sestertius geslagen tussen 161 en 163 na Chr.

De enige zilveren Romeinse munt van de parade is ook geslagen onder Lucius Verus: een erg mooi bewaard gebleven denarius. Let maar eens op het detail dat nog te zien is op de kop van de keizer.

Aan de hand van het opschrift en type weten we dat deze denarius is geslagen tussen 5 december 162 en het voorjaar van 163 na Chr.

Voor- en keerzijde denarius Lucius Verus

Opvallend is dat er in het moerasje vrijwel alleen bronzen munten zijn aangetroffen. We kunnen hieruit concluderen dat men waarschijnlijk alleen munten met een lage waarde offerde.

De jongste munt die is aangetroffen is een sestertius van Gordianus III (238 - 244 na Chr.). Deze munt is verreweg het best bewaard gebleven van allemaal. Hij is waarschijnlijk maar korte tijd in omloop geweest en zal al vrij snel na het slaan in het moerasje gegooid zijn als offer aan de goden.

Voor- en keerzijde sestertius van Gordianus III

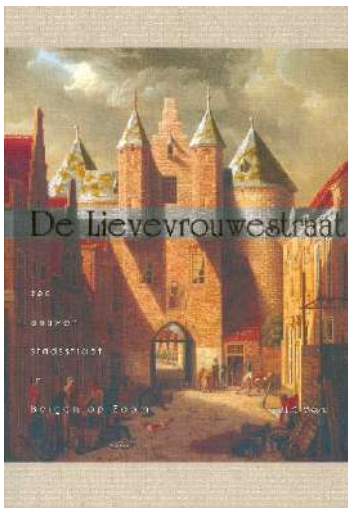
Hierna volgt een opsomming van het aantal munten dat van iedere keizer is aangetroffen.

Claudius	(41 - 54 na Chr.)	1
Nero	(54 - 68 na Chr.)	1
Vespasianus	(69 - 79 na Chr.)	2
Domitianus	(81 - 96 na Chr.)	1
Nerva	(96 - 98 na Chr.)	1
Traianus	(98 - 117 na Chr.)	3
Hadrianus	(117 - 138 na Chr.)	6
Aelius	(136 - 138 na Chr.)	1
Antoninus Pius	(138 - 161 na Chr.)	10
Faustina Jr.	(145 - 175 na Chr.)	7
Marcus Aurelius	(161 - 180 na Chr.)	3
Lucius Verus	(161 - 169 na Chr.)	2
Lucilla	(161 - 180 na Chr.)	3
Commodus	(180 - 192 na Chr.)	2
Gordianus III	(238 - 244 na Chr.)	1
Niet toeschrijfbaar (0 - 192 na Chr.)		29
Niet toeschrijfbaar (100 - 192 na Chr.)		6

Met dank aan Jan Pelsdonk, Jan Stuurman en Paul Beliën van het Geldmuseum in Utrecht.

BOEKENNIEUWS

De Lievevrouwestraat - zes eeuwen stadsstraat in Bergen op Zoom

Jan Weijts beschrijft in dit zeer fraai uitgevoerde boek de ontwikkeling van de Lievevrouwestraat door de eeuwen heen. De Lievevrouwestraat is een van de mooiste en interessantste straten in de oude Scheldestad

Bergen op Zoom. De kromming van de straat levert in combinatie met een bijzondere aanlegbreedte en een indrukwekkende afsluiting in de vorm van de 14de eeuwse stadspoort een fraai ruimtelijk beeld op. Dat vormde tezamen met het grote aantal goed bewaarde middeleeuwse huizen de aanleiding voor een diepgaande studie.

De ontwikkeling van de straat, die een bloeiperiode kende in de 15de eeuw en een neergang in de 17de eeuw, wordt uitgebreid belicht. Van vrijwel alle huizen is de bouwhistorie, de bewoningsgeschiedenis en waar mogelijk ook de inrichting onderzocht. Boedelinventarissen hebben hierbij een grote rol gespeeld. In dit boek wordt getracht een beeld op te roepen van het rijke bezit aan burgerlijk bouwkundig erfgoed in Bergen op Zoom. Het boek is full colour uitgevoerd, rijk geïllustreerd. Een "must" voor iedere Bergenaar.

ISBN 90 9020484 9; prijs € 24,--

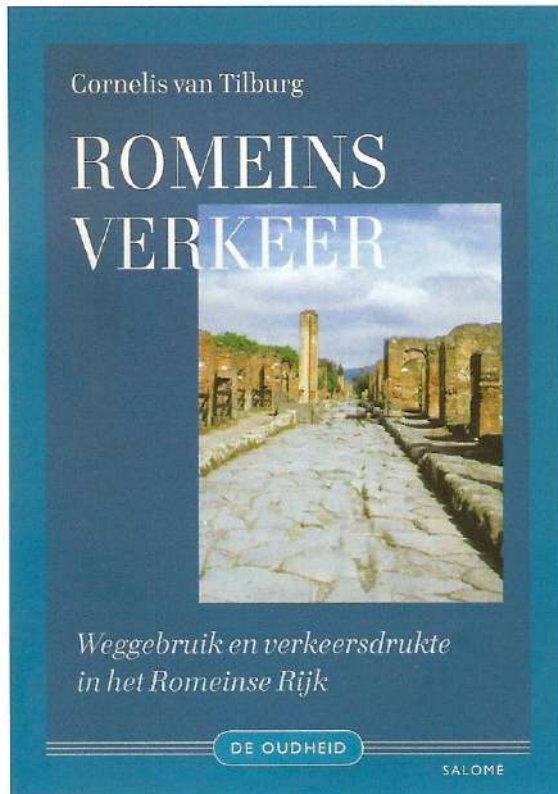
Geldschietters van de stad

Hoe kwamen steden aan geld? Naast accijnzen waren er weinig andere mogelijkheden dan leningen van burgers. Dat bracht risico's met zich mee voor zowel de steden als de burgers van de stad. In de vijftiende en zestiende eeuw stapelden de schulden zich zo op dat sommige steden op de rand van het faillissement verkeerden. Geldschietters van de stad geeft een boeiend beeld van de financiële relaties tussen stad, burgers en overheden in de zestiende en zeventiende eeuw.

ISBN: 9035126610; prijs € 24,95

Romeins verkeer

Romeinse wegen zijn nog overal waar het Romeinse rijk zich ooit uitstreckte, van Schotland tot de Sahara en van Portugal tot de Syrische woestijn, in het landschap herkenbaar, soms nog volop als weg in gebruik. Bij de aanleg van dit immense wegennet werden door de Romeinse

landmeters en ingenieurs opmerkelijke prestaties geleverd die nog altijd bewondering afdwingen. Ook veel steden die een Romeinse achtergrond hebben, dragen nog de sporen van hun Romeinse verleden, in de vorm van hun stadsplattegrond. Wegen en straten: ze zijn bedoeld voor verkeer. Maar om wat voor verkeer ging het in de Romeinse wereld? Voetgangers, lastdieren en allerlei wagens met trekdieren, dat laat zich raden. Maar hoe ging dat dan: waren het wegennet en de stratenplannen berekend op het verkeer, was het druk, of ook wel té druk, met opstoppingen en files? Probeerde men het verkeer in goede banen te leiden, met gebruikmaking van verkeersregels? Of zijn verkeersregels en verkeerscirculatieplannen louter een moderne verworvenheid? In dit deel uit de reeks De Oudheid worden de wegen en straten van de Romeinse wereld aan ons voorgesteld, gevolgd door een bespreking van het verkeer, verkeersproblemen en verkeersreglementen.

De jammerklachten van bewoners van de grote stad over de soms extreme drukte zijn vermakelijk, maar geven ook een schok van herkenning. Het stedelijk leven heeft kennelijk een aantal constanten. Bekende Romeinse steden als Xanten, Trier, Rome en Pompeii komen op een onvermoede manier tot leven. ISBN: 9053567607; prijs € 14,95

Een maaltijd van kruimels

De Archeologische Werkgemeenschap Nijmegen e.o. presenteert n.a.v. het 2000-jarig bestaan van de stad Nijmegen, een bundel van artikelen die vanaf 1968 zijn verschenen in

Westerheem en in de Jaarverslagen van de AWN-afdeling.

Verkoopprijs: € 7,95.

Te bestellen bij de AWN: maak € 11,-

(incl portokosten)

over op girorekening 3110639 t.n.v.

Penningmeester

AWN Nijmegen eo,

onder vermelding van

"Maaltijd". U krijgt het boek dan per post toegestuurd.

Verborgene kastelen in zicht

Veel kastelen in ons land kennen een geschiedenis van belegering, herbouw, plundering, verwoesting en afbraak en zijn voorgoed verdwenen. Voor het blote oog dan, want in de bodem liggen doorgaans nog allerlei resten verborgen. Met archeologisch onderzoek zijn ze goed op te sporen.

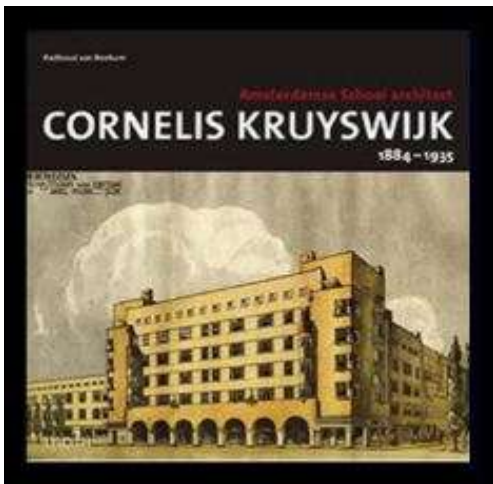

Het is een boek ter informatie en inspiratie, geschreven voor een breed publiek: voor gemeenten, eigenaren en beheerders van kasteelterreinen, maar ook voor ontwerpers en

iedereen met belangstelling voor kastelenonderzoek.

ISBN: 9053721142; prijs: € 12,50

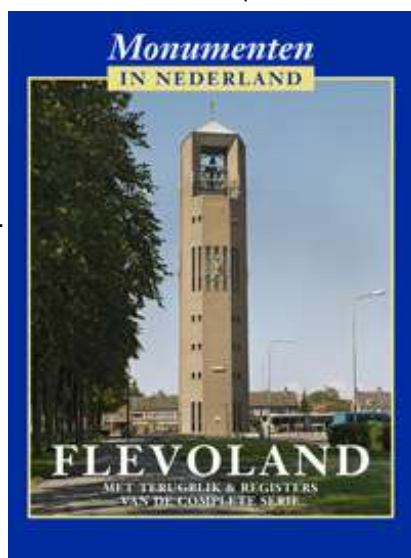
Cornelis Kruswijk

Cornelis Kruswijk werd gevormd in de praktijk. Lang bleef hij in de schaduw van bekende tijdgenoten zoals Michel de Klerk en Pieter Kramer. Hij bouwde in zijn betrekkelijk korte leven een omvangrijk en kwalitatief hoogstaand oeuvre. Zo leverde hij een bijdrage aan het Plan-Zuid van Berlage in Amsterdam, met de winkelarcaden en woningbouw aan het Victorieplein. Kenmerkend voor al zijn ontwerpen zijn de evenwichtige verhoudingen en de zorgvuldige detaillering. Als zoon van een timmerman was Kruswijk alert op een hoogwaardige uitvoering. In het boek wordt de rijkdom van zijn werk met tal van nieuwe opnamen van fotograaf Jan Derwig in beeld gebracht. Daarnaast is het boek met diverse kaarten ook als gids te gebruiken.
ISBN 90 6868 407 8; prijs € 19,90

Monumenten in Nederland: Flevoland (+ register)

Het twaalfde en laatste deel van de serie Monumenten in Nederland is gewijd aan de provincie Flevoland. Niet eerder werden de monumenten van deze provincie zo breed en informatief in beeld gebracht.

De in 1986 gestichte provincie Flevoland is de jongste Nederlandse provincie, maar kent met het vissersdorp Urk, het UNESCO-werelderfgoed monument Schokland en de wederopbouw-architectuur van de Noordoostpolder een oudere geschiedenis. Tevens komt ook de architectuur van de andere polders - Oostelijk en Zuidelijk Flevoland - aan de orde.

Omdat met dit deel over Flevoland de serie wordt afgesloten, is de gelegenheid aangegrepen om een korte terugblik op de wording, het concept en het belang van de serie toe te voegen en zijn tevens totaalregisters opgenomen op de behandelde Nederlandse plaatsen en de vermelde architecten en kunstenaars.

ISBN: 90 400 9179 x Prijs: € 44,95

'Monumenten in Nederland' voltooid

Na elf jaar noeste arbeid is de serie Monumenten in Nederland voltooid. Van elke provincie bestaat nu een kloek boek. Met de recente publicatie van Flevoland (zie hiervoor) is ons nationale erfgoed geboekstaafd in een uniek standaardwerk. Goed geïllustreerd en wetenschappelijk verantwoord. De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten is dan ook blij en trots dat deze belangrijke klus is volbracht.

De serie is een gezamenlijk initiatief van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en Waanders Uitgevers. Voor de uitvoering werd samengewerkt met een vast team van onderzoekers van het particuliere Bureau voor Bouwhistorie en Architectuur-geschiedenis te Utrecht. Zij maakten van Monumenten in Nederland een hanteerbaar en geïntegreerd naslagwerk. Overigens verzorgden diverse Rijksdienst-medewerkers speciaal voor dit doel foto's en tekeningen. Twee miljoen woorden waren nodig om 2500 dorpen en steden en 55.000 gebouwen te beschrijven. Samen wegen de twaalf gewichtige delen maar liefst 26 kilo. De lijvige serie is uitgegroeid tot een onmisbare informatiebron voor een breed publiek: zowel voor mensen die in de monumentenwereld werkzaam zijn als voor de inwoners van de desbetreffende provincies en allen die er graag vertoeven.

Bron: RACM nieuwsbrief 27 november 2006

VAN DE BESTUURSTAFEL

Tentoonstellingscommissie

Onze expositieruimte De Gevangenpoort heeft volgend jaar weer een flinke onderhouds- en schoonmaakbeurt nodig. De werkgroep tentoonstellingscommissie heeft hiervoor de zaterdagen 17 en 24 maart 2007 gepland. Deze werkgroep is heel blij met helpende handen. Wanneer U op die zaterdagen wat tijd over heeft en een handje kunt helpen met poetsen, plavuizen impregneren, witkalken van muren, etc. bel dan alsjeblieft met onze secretaris Wis van Meurs (tel. 241751). Alle hulp is welkom

Cursus vondstdeterminatie

Op de donderdagen 25 januari, 1 februari en 8 februari organiseren wij de cursus vondstdeterminatie. Deze cursus omvat het leren herkennen van vondsten (voornamelijk aardewerk, maar ook glas, metaal) naar datering en soort. Tevens het krijgen van een goed beeld van gebruiksvoorwerpen door de eeuwen heen. Cursusleider is drs. Marco Vermunt, gemeentelijk archeoloog en de cursus wordt gegeven in het Gemeentelijk Archeologisch Depot, Wassenaarstraat 59, 4611 BT Bergen op Zoom. De cursus beslaat drie avonden vanaf 20.00 tot ca. 22.30 uur. De prijs bedraagt € 5,- voor leden en € 15,- voor niet-leden, inclusief koffie/thee en een cursusreader (maximale deelname 10 personen).

Voor de cursus is geen specifieke voorkennis vereist.

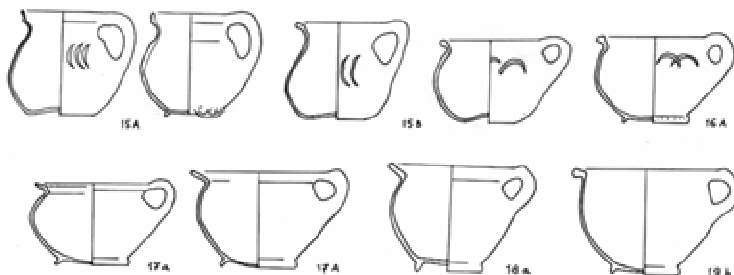
Er zijn nog enkele plaatsen vrij.

U kunt zich opgeven voor deze cursus tot uiterlijk 10 januari bij Ank van der Kallen, Nieuwstraat 4, 4611 RS Bergen op Zoom, tel. 0164-265158, email: vanderkallen@home.nl.

Aanmeldingen worden op datum van binnenkomst afgewerkt.

Na aanmelding ontvangt u een acceptgiro.

Mensen die reeds op de wachtlijst staan ontvangen rond 10 januari een brief.

Colofon

Nieuwsbrief Archeologie en Monumenten Bergen op Zoom is een uitgave van de Stichting In den Scherminckel en verschijnt eenmaal per kwartaal.

Redactie

Ank van der Kallen
Nieuwstraat 4
4611 RS Bergen op Zoom
0164 - 26 51 58
vanderkallen@home.nl

Bestuur SIDS

Jan Hopstaken (voorzitter)
Wis van Meurs (secretaris)
Ank van der Kallen (penningmeester/
ledenadministr.)

Ab Drenth
Louis Weijs

Website

www.scherminckel.nl

Adres Gemeentelijk Archeologisch Depot
Wassenaarstraat 59, 4611 BT Bergen op Zoom,
tel. 0164 - 247138

© Copyright 2006

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of welke andere wijze dan ook, zonder schriftelijke toestemming van de Stichting In den Scherminckel